

Хілевіч Е. (г. Брэст, БрДТУ)

АКАЗІЯНАЛЬНЫЯ ЭПІТЭТЫ Ё ТВОРЧАСЦІ Я. ЯНІШЧЫЦ

Аказіянальныя эпітэты вызначаюцца арыгінальнасцю, самастойнасцю аўтарскага ўжывання. Яны адлюстроўваюць погляд пісьменніка, яго індывідуальныя асаблівасці асэнсавання рэчаіснасці. Такія вобразныя азначэнні надзвычай рэдка спалучаюцца з аднымі і тымі ж словамі, яны адзінкавыя, неўзнаўляльныя. Ступень устойлівасці сувязі ўнутры атрыбутыўнага словазлучэння, у якім паясняльнае слова – аказіянальны эпітэт, невялікая. Умовай узнікнення індывідуальна-аўтарскіх эпітэтаў служыць незвычайнасць, нестандартнасць спалучэння слоў, якая адлюстроўвае своеасаблівасць аўтарскіх асацыяцый, непаўторнасць бачання свету мастаком слова. Тыя ці іншыя якасці, уласцівасці па сваёй сутнасці не належаць прадмету нутрана, не вынікаюць з яго зместу. Я. Янішчыц бярэ іх з нейкай іншай сферы на аснове знешняга ці ўнутранага падабенства. У выніку ствараецца непаўторны зрокавы, слыхавы, абаяльны вобраз. У навуковай літаратуры такія эпітэты называюць яшчэ неасацыявальнымі, суб'ектыўнымі.

Індывідуальна-аўтарскія эпітэты ё пераважнай большасці – метафараўныя вобразныя азначэнні, якія выражаюць аўтарскую ацэнку навакольнага

жыцця, дапамагаюць нам бачыць свет у складанай прызме асацыяцый, знаходзіць падабенства і выяўляць аналогіі, якія даюць магчымасць зразумець нябачныя, на першы погляд, сувязі паміж разнастайнымі з'явамі.

Я. Янішчыц актыўна стварае пры напісанні вершаў аказіянальныя эпітэты. Так, у вершы «... Падставіць голасу лісток...» Я. Янішчыц піша:

Я рада, што праз груд гадоў
Не развучылася смяяца,
Што выняньчаны мой радок
Не можа з іншымі змяшацца.

«Выняньчаны» – гэта значыць, ен, як маленькае дзіця, яго патрэбна спачатку «выняньчыць», і толькі тады ен стане адметным, непаўторным і не змяшаецца з іншымі.

Вобраз, створаны пры дапамозе аказіянальнага эпітэта, выяўляе адносіны пэртэсы да жыцця, напрыклад, у вершы «...Дзесьці жаўра ў небе цінькае...»:

Дзесьці жаўра ў небе цінькае,
Я ж у смерці на краю
Басаногое дзяцінства
На іржышчы пазнаю.

Ужытае словазлучэнне «басаногое дзяцінства» выклікае асацыяцыі, звязаныя з вясковай дзетварой, якая басанож праводзіла большую частку свайго жыцця. Юнацтва атаясамліваецца ва ўяўленні пэртэсы з расчараваннямі, таму яна і выкарыстоўвае ў вершы «... Над перакатнай рэчкаю...» у дачыненні да яго эпітэт бессардэчнае, а маладосць характарызуе азначэннем «звонкагалосая» (верш «Маладосць»):

Юнацтва бессардэчнае.
Сплыло, нібы паром,
Над перакатнай рэчкаю,
Над грозным азіром.
За ярамі, за лугамі роснымі,
За снапамі залатымі сноў –
Моладасць мая звонкагалосая,
Ты нашто вяртаешся ізноў?

З дапамогай агульнаўжывальных эпітэтаў пэртэса перадае сваё суб'ектыўнае бачанне пэўных праяў жыцця. З верша «... Хоць бы яшчэ акрайчык зямлі спорнай ночы...» перад чытачом паўстае непаўторны вобраз радзімы:

Вось яна, як ёсць, перад вачыма
Да канца апошняга з табой.
Любая адзіная Айчына
З галубінай матчынай душой.

Пра духоўную павязь лірычнага героя Я. Янішчыц з родным краем гаворыць словазлучэнне «галубіная матчына душа». Невыпадкава паняцці «бацькаўшчына» і «маці» асацыіруюцца ў творчасці нашай зямлячкі.

Шырока ўжывае эпітэты пэртэса ў вершах «Даждзю ідуць», «Сустрэча на пераправе», «Старана мая азерная»:

Дай ласкавую руку...
Старана мая азерная,
Хата светлая, прасторная,
Двор ў белым вішняку.
Ці лячу сюды парайца,

Ці душу сваю пачуць,
Белы гусі, белы чайцы
Гаману са мной вядуць.
Старана мая былінная,
Песня матчына Радно.
Караваі магазінныя.
Магазіннае віно.
Старана мая харошая,
Варажэі, сваціі...
Не, не ўсе лугі пакошаны!
Не ўсе сенажці.

Як бачна, эпітэты «старана азерная», «старана былінная», «старана харошая», «У бацькаўшчыны «ласкавая рука», «хата светлая, прасторная», «белы вішняк», «белы гусі», «белы чайцы» перадаюць светлы, радасны настрой паэты, гонар за родную Беларусь.

Неабдымным пачуццём патрыятызму прасякнуты верш «Мова», і пачуццё гэтае перадаецца зноў жа праз эпітэты:

Чую тваю жаўруковую музыку
Ў скошаных травах мурожных.
Мова! Як сонца маё беларускае,
Ты свецішся словам кожным,
Цябе і загорвалі, і закопвалі.
І ўсе ж нашы продкі праз гора
Данеслі да нас цябе, родную, цеплую,
Жывую і непаўторную.

Такім чынам, праз выкарыстання эпітэты Я. Янішчыц выражае адносіны да навакольнага жыцця. Насычанасць творчасці мастака слова выяўленча-вобразнымі сродкамі сведчыць аб тонкім успрыманні свету творцам, вызначае індывідуальны стыль паэты.